

Barn behärskar sitt språk genom leken

- En studie om pedagogers uppfattningar om leken och språket i förskolan

Författare

Sara Johansson

Åsa Klaesson

Handledare

Ingrid Lindahl

www.hkr.se

Lek och språk i förskolan

Abstract

Undersökningens syfte är att belysa hur pedagogerna förhåller sig och uppfattar barns språkutveckling i leken. I litteraturstudier undersöks barns språk och lek. I den teoretiska bakgrunden tas styrdokument upp. Det sker även en genomgång av utvecklingspsykologiska teorier och kulturpedagogiska teorier. Även den nutida forskningen om lek och språk tas upp. Våra frågeställningar handlar om barns språkutveckling i leken och på vilket sätt pedagogerna kan inspirera till den, samt pedagogernas uppfattningar om lek och språk. Metoden vi har använt oss utav är fallstudier. Vi har gjort fyra intervjuer med pedagoger på olika förskolor. Resultatredovisningen består av utdrag från intervjuerna samt våra reflektioner och tolkningar av detta. Vårt huvudresultat med detta arbete är att det har framkommit att pedagogerna kan inspirera till barns språkutveckling i leken på många olika sätt, så som att själva vara delaktiga i barnens lekar, lägga fram "rätt" material som lockar till lek med mycket kommunikation i. Genom intervju svaren fick vi också fram att pedagogerna såg ett tydligt samband mellan lek och språk.

Ämnesord:

Forskningsteorier, Förskola, Lek, Pedagog, Språk

INNEHÅLL

INNEHÅLL	3
1. INLEDNING	5
1.1 SYFTE.....	5
2. BAKGRUND	6
2.1 Lek och språk i förskolans styrdokument.....	6
2.1.1 Läroplanen för förskolan (Lpfö98).....	7
2.1.2 Allmänna råd och kommentarer.....	7
2.2 UTVECKLNINGSPSYKOLOGISKA TEORIER	7
2.3 KULTURPEDAGOGISKA TEORIER	9
2.4 Aktuell forskning om lek och språk.....	12
2.4.1 Lekfulla vuxna.....	12
2.4.2 Lekvärld, handling och karaktär.....	13
2.4.3 Leken och språket.....	14
2.4.4 Leken – ett språk.....	17
3. PROBLEMPRECISERING	20
3.1 Frågeställning.....	20
4. METOD	21
4.1 Urval och undersökningsgrupp.....	21
4.1.1 Förskolorna och pedagogerna.....	21
4.2 Datainsamling.....	22
4.2.1 Intervjuer.....	22
4.2.2 Etiska överväganden.....	22
4.3 Dataanalys.....	23
4.3.1 Kritiska reflektioner av val av metoder.....	23
5. RESULTAT	24
5.1 Samtalar med varandra när de leker.....	24
5.2 Ibland får de vuxna komma in och hjälpa till.....	25
5.3 Ibland kan det bli hårda ord mot varandra.....	27
5.4 Matsituationen – ett tillfälle till bearbetning.....	28
5.5 Bearbetning av intryck.....	29
5.6 Material som lockar till språk i leken.....	30

5.7 Rollek och regellek.....	30
5.8 Samtal vid matbordet.....	31
5.9 Pedagogerna leker med barnen.....	32
5.10 Barn lär sig det sociala i leken.....	33
6. DISKUSSION.....	35
REFERENSER.....	37
BILAGA 1	

1. Inledning

Det här arbetet handlar om hur pedagoger förhåller sig till barns språkutveckling i leken. Vi är två studenter som går sjunde och sista terminen på Högskolan Kristianstad på lärarprogrammets utbildning med inriktning fritid och skola. Denna termin innefattar att skriva ett examensarbete. Anledningen till att vi valde ämnet för vårt examensarbete är att vi har under vår utbildning specialiserat oss i kursen Lek i pedagogiska miljöer. Under våra många verksamhetsförlagda utbildningar har leken berört oss och vi har sett en hel del. Vi tänker särskilt på en situation där vi observerade tre pojkar när de lekte med bilar. När vi först tittade på pojkarna trodde vi att de lekte tillsammans men efter en kort stunds observation såg vi att pojkarna hade sin "egna" lek med sin bil. Vi kunde se och höra att pojkarna var inne i sin egen lekvärld men när sedan pedagogen "la sig i" och uppmuntrade till en språklig utveckling inom leken blev de tre pojkarnas olika lekar till en gemensam där språket sprudlade, detta blev vi fascinerade över.

Efter att länge tagit del av kunskaper och förståelse inom ämnet lek har det givit oss inspiration och nyfikenhet till att forska om språket i leken. Vi tror att alla människor är födda med ett behov av att kunna kommunicera för att överleva. Genom språket, kroppshållningen och rörelse sänder vi alltid ut budskap. I leken får barn stora möjligheter till kommunikation. Barnen lär sig använda sitt språk och prova på nya begrepp och på så sätt kan de kommunicera på olika plan.

1.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att belysa hur pedagogerna förhåller sig och uppfattar barns språkutveckling i leken.

2. Bakgrund

Vad är lek, vad händer i leken, varför leker barn, detta är frågor som fångar forskares intresse under decennier. Vi kan konstatera att barn leker över hela världen, leken förefaller vara universell. Vad och hur barnen leker förefaller vara kulturellt. I det här kapitlet tar vi upp de två dominerande perspektiven på barns lek; ett utvecklingspsykologiskt perspektiv och ett kulturpedagogiskt perspektiv. Bägge perspektiven försöker förstå något om barnens utveckling. "Vem är jag?" som har med identitets- och socialutveckling att göra, samt "vad kan jag?" som avser kunskaps- och förståelseutveckling. Gemensamt för de bägge är också att barnets kommunikation och språkutveckling ses som en viktig aspekt i leken.

2.1 Lek och språk i förskolans styrdokument

För att vi ska kunna få en inblick över vad som har forskats kring lek och språk tidigare anser vi att det är viktigt att gå tillbaka i historien och titta på olika teoretiker men även vad som står i den aktuella forskningen. Vi kommer också till att titta i styrdokument och läroplan.

År 1998 fick förskolan en läroplan och det blev Skolverket istället för Socialstyrelsen som tog över beslutandet. Intresset för vårt ämne lek och språk visar sig vara en viktig del i förskolans verksamhet. Även i läroplanen för förskolan kan vi se vikten av lek och språk och dess betydelse i barns utveckling. Att barn ska få rika möjligheter till lärande samt samtal mellan pedagoger och barn. Detta betonas många gånger i läroplanen. Se följande exempel:

"Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter. Detta förhållningssätt förutsätter att olika språk- och kunskapsformer och olika sätt att lära balanseras och bildar en helhet" (Lpfö 98, s. 28). Inte bara den enskilda pedagogen utan hela "Arbetslaget skall ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen får stöd och stimulans i sitt språk och kommunikationsutveckling" (Lpfö 98, s. 31). Vidare kan vi läsa att "Språk och lärande hänger oupplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling" (Lpfö 98, s. 28). Vikten av att utveckla sitt språk är något som också betonas. "Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar" (Lpfö 98, s. 30). Detta kopplas ihop med att "Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sitt ord- och begreppsförråd och sin förmåga att leka med ord..." (Lpfö

98, s. 31). Slutligen kan vi hitta lekens betydelse för barns utveckling. Leken är ett sätt för förskolebarn att ta till sig olika former av lärande.

Skolverkets allmänna råd för förskolan kommer från skollagen, läroplanen för förskolan och FN:s konvention om barns rättigheter. De allmänna råden är riktade både till personalen på förskolan samt till kommunen. I förskolans uppdrag från skolverket kan vi läsa att den pedagogiska verksamheten ska locka barnen till lek och lärande. Vidare i skolverkets kommentarer kan vi läsa att leken är så viktig att den till och med skrivits in i FN:s konvention om barns rättigheter (§ 31). Enligt skolverket utvecklas leken genom att det finns material och rekvisita som inspirerar till lek, samt utvecklar barns tänkande.

2.2 Utvecklingspsykologiska teorier

I alla tider har människor haft tankar och teorier om vad lek är och det kan vi se genom följande stycken.

I lekens utveckling finns enligt Jean Piaget olika stadier som har betydelse för barnets sätt att leka, till exempel funktionslekar, symbollekar och regellekar. Dessa stadier hör ihop med barnets kognitiva utveckling. När barn har kommit upp i förskoleåldern ökar deras förståelse och anpassning i de erfarenheter de gör i lekarna. Handlingarna blir mera logiska och sammanhängande. Barnen börjar allt mer ställa krav på att handlingarna ska likna verkligheten mer, lekarna blir också mer sociala eller kollektiva både till innehåll och funktion. Lekarna ger i sig själva erfarenheter i socialt samspel och därmed sättet att förstå. Den sociala förståelsen utvecklas i det sociala samspelet (Jerlang 1999).

Piaget ansåg att barnen inte lär sig något nytt i leken utan den är främst något som barnen sysselsätter sig med för att träna på det de redan "kan". Detta för att stärka deras självförtroende och känslan av att kunna något (Piaget 1981, 1996). Piaget menade att drivkraften som finns bakom lekarna är den känslomässiga dynamiken, men att lekarna också innehåller tankar, rörelse, nyfikenhet med mera (Jerlang 1999).

Erik H Eriksson har till skillnad från Piaget en del andra infallsvinklar angående barnens utvecklingsprocess i leken.

Erik H Eriksons teori bygger på människans anpassning till och samspel med omgivningen. Leken är till för att utveckla en trygg jaguppfattning och att barnen ska lära känna sig själva i den. Erikson ansåg att det alltid finns element av lek i barnets beteende och kunde därför se en koppling mellan lek och arbete trots att det är två skilda aktiviteter. Han menar att barn lägger ner så mycket tid och energi i sina lekar. Det är mycket engagemang. Som alla de andra teoretikerna tyckte även Erikson att leken är en process. Leken har flera viktiga syften enligt Erikson, och de kan vara att leken gör det möjligt att skapa låtsassituationer av verkligheten, de lär sig att experimentera och planera. På så sätt lär de sig att behärska och förstå sin kropp, ämnen med mera.

Erikson avser att när barn leker så förbereder de sig till sin vuxentillvaro (Jerlang 1999). Erikson har såsom åsikt att leken är ett sätt att hävda sig mot vuxenvärlden. Den måste därför vara fri från vuxnas inblandning, men den vuxne ska skapa möjligheter till utveckling och bearbetning av olika konflikter. Detta genom att tillgodose barnen med rikt lekmaterial som inspirerar. Han kunde finna att vissa lekar kan utveckla vissa karaktärsdrag för barnets kommande vuxenroll. Dessa lekar är viktiga då de innehåller olika samhällsfunktioner. (Lindqvist 1996, Jerlang 1999). Här kan vi tydligt se en koppling mellan lek och språk, detta tycker vi även att teoretikerna kan se.

Piaget vill poängtera att i till exempel symbollekar finns det vissa likheter med språket. Piaget menar att barn använder sig med hjälp av språket när de ska prata om eller hänvisa till föremål eller händelser som inte är närvarande för tillfället. Barn kan använda sig av olika material som hänvisar till något. Som vi har uppfattat det så menar han att ett papper kan bli ett flygplan (Rasmussen 1993).

Piaget försöker besvara frågan om vad kunskap är och detta gör han genom att ta reda på hur kunskap utvecklas. Han tror att barnen går igenom fyra olika stadier beroende på hur gamla barnen är. I de olika stadierna tänker barnen olika, de har alltså kommit olika långt i sitt sätt att tänka. Till exempel så tänker förskolebarnen symboliskt ("som om"), vilket man kan se i deras sätt att använda språket och fantasin på. Barnen använder också språket för att uppfatta och förstå världen. Det mesta är egocentriskt tänkande, det vill säga att barnen ser omvärlden ur sitt eget perspektiv. (Hwang & Nilsson 1996, Maltén 1981)

2.3 Kulturpedagogiska teorier

I den kulturpedagogiska teorin beskrivs leken som en verksamhet i barnets liv. Vygotsky betraktar leken som den ledande faktorn i förskolebarnens utveckling. Barn har i sina lekar ett mål vilket de vill uppnå med sina handlingar. Han menar att handlingarna i barns lekar är inriktade mot att nå målet för verksamheten och målet är dess mening. Men i leken kan det uppkomma nya motiv, mål och handlingar utan att leken behöver upphöras. Vygotsky ger ett exempel. Ett barn kan leka med en legokloss för att skapa en bil, men genom barnets fantasi behöver det inte bli en enkel avbildning av en bil, utan barnet kan själv skapa ett billiknande fordon. Att lek och skapande hör ihop ansåg Vygotsky. För att när barn leker så skapar de och när de skapar så leker de och i dessa båda använder de sin fantasi eller kreativa förmåga. I leken behöver särskilt inte de äldre förskolebarnen några föremål eller material som källa till handlingarna, utan barnen kan börjar leka oberoende av de konkreta objektens närvaro. Barnens handlingar kommer mera från deras idéer än från ting.

Det karaktäristiska för leken är att den utgår från regler som barnet själv skapar i sin lek. Vygotsky ger även här ett exempel. För att ett barn ska kunna ta på sig en roll som mamma, måste barnet följa de regler som han/hon tycker att en mamma har. Lekens handling samordnas i enlighet med lekens regler. På detta sätt utvecklas barnets självbehärskning. I leken blir dessa regler en källa till tillfredsställelse (Vygotsky 1978, 1980).

Vygotskij tyckte inte till skillnad från andra teoretiker att barnen leker för att de har överskottsenergi eller ren lust. Barnens motivation till att leka kommer ifrån ouppfyllda önskningar, det kan vara situationer, handlingar tagna ur den sociala världen som barnen genom leken försöker tillägna sig (Jerlang 1999).

Liksom Piaget menar också Vygotskij att det finns stadium men som han kallar det zoner för utveckling i leken. Barnet leker det som hör till och ska utvecklas i den zonen de befinner sig i (Jerlang 1999). Utvecklingszonen kan definieras som avståndet mellan barnets aktuella utvecklingsnivå, vilket bestäms via vad barnet klarar av själv och den potentiella utvecklingsnivån, som bestäms i samarbete med mera utvecklade kamrater eller med hjälp av den vuxne (Hjort 1996). Hjort (1996) visar i sin studie att barnen uttrycker det som är viktigt för dem i människors relationer. Hon menar vidare att barn lär i leken men att de leker för att de vill och inte för att lära sig något. Hjorth anser precis som Knutsdotter att den vuxne har en

viktig uppgift, nämligen att skapa en atmosfär till barnen där lekar kan komma till stånd. Hon kommer i sin studie fram till att leken utvecklar tänkandet, vilket sker när tankarna sätts till ord.

När det gäller leken anser Leontjev att barnet vill göra som den vuxne. Barnet iakttar ständigt och försöker likna de vuxna i deras göromål. Kontakten med den vuxne är viktig för barnets utveckling, genom att den vuxne är med och leker med barnet utvecklar de sin medvetenhet för sin omvärld. De vuxna finns med i lekarna som stöd och ger inspiration. Barn kan ibland få för sig att göra saker eller handlingar som inte är möjligt eller rimligt i verkligheten, man kan då genom leken lösa detta. (Jerlang 1999).

Leontjev såg hela leken som en process och att barnen leker för att de har lust med det. Enligt många teoretiker utvecklas barnens fantasi enormt i leken, men Leontjev anser tvärtom. Han menade att lekverksamhetens innehåll är verkligt för barnet. De hämtar inspiration och erfarenheter från det verkliga livet, men däremot behöver de fantasin till att göra innehållet så verkligt som möjligt. Leontjev hävdar att barnets utveckling inte bara är beroende av leken, utan av helheten i de sociala förhållandena. (Jerlang 1999). Fråga Ingrid om knorr!

I början av barnets utveckling är språket rent socialt. Barnet pratar med sig självt, kallat ett egocentriskt tal. Det egocentriska talet är ett steg på väg mot socialt språk. Detta inre tal är ett viktigt tankeredskap och i det förenas tanke och språk, som i sin tur ger ordbetydelser. Det egocentriska talet går från konkreta sammanhang till ett steg att tänka abstrakt (Lindahl 2002 Vygotskij 1986; Svensson 1998; Bråten 1998; Jerlang 1999). Många barn i förskoleåldern kan reagera på vad en annan person säger, men kan ha svårt med att sätta sig in i den andres situation. Men efter hand så lär sig barnet att tänka sig in i den andres situation och perspektiv och på så sätt anpassa talet (Svensson 1998). Detta språk är viktigt och gör så att barnet kan överblicka sin situation, sina handlingar med mera (Jerlang 1999). Vygotskij ansåg att språket utvecklas som en konsekvens av att människan söker kontakt. Barn försöker få fysiska, psykiska och sociala behov tillfredställda genom att påverka andra (Svensson 1998).

Aleksej N Leontjev ansåg att barnen får erfarenheter när de går från den mentala handlingen till den yttre handlingen, till exempel klossar som blir till bilar. Barn får erfarenheter och möjligheter genom att leka med klossar. Erfarenheterna används sedan till att göra mer avancerade saker. Detta i sin tur ger fler erfarenheter. (Jerlang 1999). KNORR

2.4 Aktuell forskning om lek och språk

Att teoretikerna skiljer sig åt i deras olika perspektiv och tankar kring lek och språk har vi kunnat ta del av genom den litteratur som vi har läst. Även den aktuella forskningen skiljer sig åt. Här nedan tar vi bland annat upp några av nutidens viktiga forskare.

2.4.1 Lekfulla vuxna

Enligt Birgitta Knutsdotter Olofsson (2003) är det vi vuxna som skapar förutsättningarna för leken och försöker bevara harmonin. Hon menar vidare att vuxna ska väcka barnens lust och förmåga till social lek. Detta kräver att man tränar grunderna för den sociala leken, det är att ha en förmåga att känna tillit, samförstånd och ömsesidighet. Detta synsätt delar Charlotte Tullgren (2002) genom att referera till den finske pedagogen Pentti Hakkarainen (1999) som betonar vikten av att ömsesidigheten och samförståndet är viktiga faktorer hos de lekande barnen (Förskoletidningen 6/2002). Knutsdotters (1987) studie visar att lekfulla vuxna uppmuntrar till lek. Om de vuxna är lekfulla blir barnens lek varierad, rik och utvecklad. Den vuxne tränar lyhördhet för leksignalerna och lär barnen de grundläggande lekreglerna som är samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Som vuxen bör man ha ett förhållningssätt som skapar en atmosfär där barn bara inte kan låta bli att leka, leka alla sorts lekar. Miljön är viktig, anser Knutsdotter. Det är vuxnas förhållningssätt och material i förskolan som har stor betydelse för vad barnen gör, om de ägnar sig åt sysselsättningar eller motoriska aktiviteter. Atmosfären ska locka barnen till att avancera låtsasleken, som är den lekform som har mest utvecklingsmöjligheter. Hon menar på att i låtsasleken tränas barnen och får alla uttrycksmöjligheter. Låtsasleken är så pass lättstörd och tål därför inte störande bråk och bristande uthållighet hos deltagarna. Ibland kan det vara så att barn som har språkliga och kommunikationssvårigheter har svårt med att få vara med i lekar, de blir uteslutna och det kan vara en orsak till varför en del barn sällan leker (Knutsdotter 1987). Mycket talar för att leken utvecklar barns språk, kanske därför att leken i sig är ett språk – ett sätt att uttrycka sig på.

Talspråket är människans främsta medel till att formar tankar om världen och det egna livet. Genom att ta del av det språk som vår omgivning bemöter oss med skapar vi oss en självbild. När det gäller barn som ännu inte har tillräckligt med erfarenhet i ord att använda sig av i sin lek, använder de sig av den erfarenhet de får genom låtsasleken för att formar sina tankar och sin uppfattning om världen (Knutsdotter 1987).

2.4.2 Lekvärld, handling och karaktär

Lindqvist (2002) menar att det finns en förklaring till varför leken inte ses som en kunskap, varken av lärare eller barn. Barn tycker inte att det är kunskap eftersom det är de själva som bestämmer innehållet. När barnen sitter i skolbänken sker lärandet medvetet, men i leken blir lärandet omedvetet för att barnen ofta förknippar det med något roligt. Barnet är fantasifullt och genom fantasin har barnet en förmåga att förstå svåra sammanhang och de kan använda språket på ett flexibelt sätt. Lindqvist anser att en gemensam lekvärld hjälper barnen att utveckla leken.

Lekvärld, handling och karaktär är tre delar som hör ihop och är beroende av varandra. Hon menar att när barn kommer till redan färdiga lekvärldar blir barnen konsumenter och de blir inte alls inspirerade till att prova sina egna lekar. På förskolor kan det finnas dockskåp eller dockhörnor som inbjuder barnen endast till att leka familjelekar. Även där får inte barnen använda sin fantasi. För att en lekvärld ska hållas vid liv behövs ett handlingsförlopp och det kan vara svårt att komma på en handling när inte fantasin räcker till. Barnen kan då ta hjälp av olika historier de har hört och sett och på så vis få inspiration till lekens fortsatta handling. Lindqvist menar att när en lek tar fart är det handlingen som står i centrum, men handlingen kräver att det finns roller och på så vis växer de fram. För att kunna gestalta en roll måste man kunna föra en dialog och ändra tonfall och röstläge.

Piaget ansåg att den vuxne inte behövde lära barnet att leka eller finnas med i barnets lekar för att tillsammans med barnet upptäcka sin omvärld, utan leken är ett sätt att utvecklar redan inlärd struktur. Den vuxne, pedagogen ska befinna sig utanför leken och stimulera med rekvisita (Lindqvist 1996).

2.4.3 Leken och språket

Oddvar Fagerli (2001) anser att leken är ett begrepp som har många olika definitioner och den går inte att beskriva i enkla termer. Att lek är ett behov hos barnet men även en rättighet betonas på flera ställen. Vidare kan vi läsa att "... alla barn skall ha rätt att tillfredsställa sitt behov av lek och att få ett utbud av lek och fritidsaktiviteter som passar för dem" (s.77).

Fagerli m.fl. (2001) synsätt på leken i fyra punkter.

- 1) *Lekens egenvärde* – Lek är något som tilltalar barn och den utgör en viktig sida av barnkulturen.
- 2) *Barn utforskar, prövar och lär genom leken* – Genom erfarenheter och fantasi klarar barnen av utmaningar och prövningar på ett helt annat sätt än vad de skulle ha gjort utanför leken.
- 3) *Barn utvecklar social kompetens och socialiseras genom leken* – Barn utvecklar sina egenskaper för att förbereda sig till att kunna leva i det samhälle vi har idag. Genom den sociala kompetensen utvecklar barnen sin förmåga att umgås med andra människor runt omkring, och på så sätt utvecklar de sin språkliga förmåga.
- 4) *Vuxna lär genom observation av barn som leker* – Genom att observera barnen när de leker lär sig pedagogerna och andra vuxna runt omkring att förstå barnen bättre och man kan lättare se vad barnen har för behov.

I förskolan har leken alltid haft en central roll, även om den inte använts i pedagogiskt syfte. Att skapa sig en förståelse för barns lek var Frøbels pedagogik. Enligt Kent Hägglund (1989) har Fröbel menat att ”Ett barn som får möjlighet att utveckla alla sina resurser i leken får maximala förutsättningar att utvecklas till en harmonisk och medkännande vuxen” (s.8). Han menar vidare att leken är något som måste tas på allvar och den är vägen till kunskap.

Med begreppet språk avses oftast vår verbala kommunikation med ord och kombinationer av ord, men också i allmän betydelse de tecken som kommunicera något. Språk betraktas som ett kommunikationsmedel för att överföra information från en individ till en annan (Ingrid Lindahl 1998, s. 38).

När man tänker på språk kan det både vara verbalt och icke-verbalt språk som menas. När det handlar om förskolebarn så är det, det verbala språket som är det viktigaste. Enligt Louise Bjar och Caroline Liberg (2003) skriver Barbro Bruce, för att ha ett muntligt fungerade språk måste många delförmågor uppnås, både vad gäller språkförståelse, egen uttrycksförmåga och språkanvändning. En viktig förutsättning för att den muntliga kommunikationen ska fungera är att barnet kan använda sin språkliga förmåga i lek och konversation.

Vedeler menar på att barn måste verbalisera föreställningar för att en gemensam rollek ska fungera. Barn utvecklar alla former av kommunikationsfärdigheter i rolleken (Knutsdotter 1987). I Fagerli m.fl (2001) bok betonar de att barn bör uppmuntras att använda språket aktivt

i samspel med andra barn och vuxna. Här spelar de vuxna en betydelsefull roll. De vuxna ska stimulera barnen till språklig aktivitet genom att de själva aktivt använder språket. Detta vill Ragnhild Söderbergh (1988) också betona när hon skriver att de vuxna förmedlar det tidigaste verbala språket som barnen sedan efter behov använder i samspelet med andra barn. Det vill säga att de erfarenheter och möjligheter som barnen får genom att samtala med den vuxne förs över i samtalet med andra barn. För att språket ska utvecklas krävs socialt samspel, detta påpekas särskilt av Vygotskij. Barnets språk utvecklas och fungera först i ett socialt sammanhang. När barn umgås med en mer mogen och kunnig person ökar barnets tankeförmåga i det sociala sammanhanget. Under förskoleåldern ger upplevelser av olika slag mycket att kommunicera om, vilket i sin tur leder till språklig utveckling (Svensson 1998). Barns lek är ofta spontana handlingar som består av fantasifulla och improviserande delar. Språket i leken varierar med det sociala sammanhanget. För att barn ska kunna föra en dialog där barnet får tillfälle att utveckla sitt språk, fordras det både inlevelseförmåga i barnets situation och kännedom om barnet. Dess miljö, upplevelser och språkförmåga (Söderbergh 1988; Fagerli.m.fl., 2001).

”Om barn ska kunna stimulera varandras tankar, fantasi och utveckla dialoger måste de ges tid och plats.” (Susanna Ekström och Christina Godeé 1984. s. 79).

Det är viktigt att barn får rika möjligheter att leka och experimentera med föremål, tankar och ord. På så sätt växer och utvecklas deras skapande förmåga (Fagerli m.fl. 2001). Vi kan koppla detta till Ekström och Godeé (1984) när de skriver att språket är en inlärningsprocess som har sin utgångspunkt i olika sinnesupplevelser. Förmåga att uppleva med sinnen, känslor, rörelser och språk utvecklas tillsammans. När barn leker och rör sig i olika miljöer skaffar de sig nya sinnesupplevelser som ger nya tankar, minnen och ord. Detta i sin tur ger ett mer avancerat språk.

Det är viktigt att barn samtala om vad de till exempel har ritat eller gjort i skolan med någon. Barnets tanke sätts i kommunikation med omvärlden, genom att en vuxen visar barnet sitt intresse. Det är den här sortens intresse som stimulerar tankeverksamheten och den verbala förmågan (Ekström och Godeé 1984). Enligt Hangård Rasmussen (1981) går språket och handlingarna hand i hand, med andra ord lär de sig att orientera sig och handla i verkligheten. I leken blir handlingarna målinriktade på så sätt att de vet vad de måste göra, varför och hur.

Om vi till exempel pratar med vår chef, en nära vän eller om vi samtala om fotboll, så använder vi olika former av språk. ”Leken är för barn vad samtal är för vuxna.” Detta menar Erikson (1940). Vuxna har ett behov av att prata med andra om starka upplevelser de har varit med om, istället så leker barn för att få en större möjlighet att handskas med kommande, liknande situationer. Han menar vidare att barn inte är några passiva mottagare utan de gör något av sina upplevelser (Liberg & Bjar 2003; Knutsdotter Olofsson 1987).

Precis som Leontjev håller också Hangård Rasmussen (1981) med om när han skriver att barnen efter ett tag inte nöjer sig med att endast observera de vuxnas handlingar, utan genom sin ökade språkliga insikt om verkligheten skapas ett behov hos barnet av att själv handla som en vuxen. Verkligheten lockar barnen eftersom den presenterar många nya möjligheter.

Barn erövrar omvärlden genom leken. När barn utforskar och försöker förstå sig själva och sin omvärld sker det oftast genom lek. Det går därför knappast att skilja lek från lärande. I leken utforskar barn sin omvärld, bearbetar intryck och erfarenheter och kommunicera med andra. I leken upptäcker barn också sina förmågor och intressen. Genom leken utvecklas barn socialt, känslomässigt, motoriskt och intellektuellt. Lek och lekfullhet bör därmed ses som en betydelsefull dimension i allt lärande. (Ingrid Pramling Samuelsson, Sonja Sheridan 1999, s. 83)

Att lek och lärande hör ihop anser Birgitta Qvarsell (1999) som skriver att ”Det finns gott om vetenskapligt och erfarenhetsmässigt stöd för tanken att leken är kunskapsutvecklande, att leken främjar inläring – lärande” (s.77). Det Qvarsell menar stödjer även Lpfö 98 riktlinjer ”Ett medvetet bruk av leken för att främja varje barns utveckling och lärande skall prägla verksamheten i förskolan” (s.27). I Förskoletidningen (1/2003) skriver Gunhild Westman att leken är för barn en lustfylld arena för utveckling av språk och kommunikation, detta ända upp i 10-årsåldern. Hon menar vidare att forskare har sett ett samband mellan rollek och utvecklingen av språkförmåga, särskilt meningsbyggnaden.

2.4.4 Leken – ett språk

Gregory Bateson årtal utvecklade en kommunikationsteori om lek och fantasi. Han ville betona att barn måste kunna kommunicera på flera olika sätt för att kunna delta i en lek. Med Batesons teori om metakommunikation kan man säga att barnet måste kunna se gränsen

mellan vad som är lek och vad som inte är det, eller skilja mellan lekens värld och verklighetens värld. I barnens låtsaslekar använder de sig av olika former av metakommunikation och det är former av både språkliga och kroppsliga karaktärer. De rör på både armar och ben, talar med låg eller med hög röst och dirigerar varandra. Barn tar sig in i leken genom trollformeln ”på låtsas”. Men dessa ord behöver inte uttalas utan det kan bli underförstått i de lekandes kommunikation. Åm har i sin studie sett att barnen genom att de använder imperfekt, tillgjord röst och rörelser markerar att de befinner sig i lekens värld (Åm 1989; Lillemyr 2002; Rasmussen 1993).

I lek förekommer mycket metakommunikation. I leken använder sig barn av tillgjorda röster för att förstärka leken. Metabudskapet ligger i den tillgjorda rösten som förmedlar till de andra att barnet sätter igång en lek. (Fagerli m.fl. 2001). Lek och fantasi liknar verkligheten men är inte verklighet. Bateson ger ett exempel, Emelie beter sig som en doktor men är det inte. Det hon gör ska tolkas och bli förståeligt endast inom lekramen, som är en doktorslek. Lekhandlingarna betecknar, liknar, riktiga handlingar som läkare utför. Man kan koppla detta till Eriksons teori när han påstår att barn har två behov, det ena om önskan att vara vuxen och det andra om behovet av att ta en aktiv roll. Dessa två utger rika möjligheter i leken (Berefelt 1993). Även i Knutsdotter Olofssons (2003) bok kan man läsa att just leken är det fantastiska mötet mellan den inre och yttre världen. Upplevelser och erfarenheter sätter igång fantasin.

Barn leker ofta i grupp och då krävs det att man har förmågan att samspela och prata med varandra. Lek handlar om kommunikation på alla plan och med alla hjälpmedel. I Fagerli m.fl. (2001) står det att barn ofta stannar upp i leken och diskuterar och tänker på hur de vill att leken ska gå till, fast att de redan är mitt i den. Här kan man dra en koppling till vad som står i Pramling Samuelsson, Asplund Carlssons (2003) bok där Gregory Bateson (1972) sägs ha menat att barn kollektivt reglerar handlingen i leken och integrerar vars och ens idéer i denna. Det är sättet att kommunicera och agera det handlar om.

Barn har en tendens att verkligen gå in i leken tillsammans med barn de leker med. De anförtror sig till de roller de skapar och leker efter. De kommunicerar med varandra genom att använda ord, rörelse, gester, ljud, speciella tonfall, röstlägen och andra signaler, säger Pramling Samuelsson, Sheridan (1999). De menar att barn talar också med olika röst och med olika tempus beroende på om de talar om vad de ska leka, om de talar i leken eller utanför leken (Bateson 1976).

Ekström och Godeé (1984) skriver att när barn ska lära sig språket så sker det i en nära gemenskap med andra människor. Budskapet som ska fram förtydligas hela tiden genom ögonspel, gester, mimik och kroppshållning, förstärkt av leende, gråt, skratt, suck eller stön. I Lillemyr (2002) uttrycker sig Martinussen (1984); Stensaasen & Sletta (1996) om att barns språk är viktigt när de ska förmedla något, men det är inte enda sättet de kan kommunicera på.

Vidare menar Fagerli m.fl. (2001) att barn övar upp sin sociala kompetens och kan prata i stort sett med vilka som helst. Man skapar sig nya vänner och tillsammans utforskar man och ger sig ut på upptäcksfärd, för i leken är allt möjligt. För att uppnå ett gott resultat i leken måste pedagogerna ha en idé om hur leken ska utformas. För att leken ska bli så kreativ som möjligt måste pedagogens åsikter vara tydliga och enkla, för det har en stor betydelse för hur kreativa barnen blir. (Pramling Samuelsson och Sheridan 1999). Tullgren (2002) säger, "För att nå sina mål i leken använder sig pedagogerna, liksom barnen av fantasin, lekhandlingar och språket för att markera leken" (s.19). Tullgren (2004) visar i sin studie att barn framställs som fria och aktiva och leken är en händelse där barnen inte har någon styrning från vuxna. De är fria till att bestämma lekhändelser utifrån deras egna erfarenheter. I leken utvecklas kreativitet och kommunikation. Barnen lär i leken genom att de förbereder sig inför vuxenlivet. Men det finns fallgropar som motsäger det fria i barnets lek. Pedagogerna måste styra barnen så att de "fritt" väljer den leken som är utvecklande och god. Allt detta med tanke på vad barnen kommer att möta i framtiden, så de klarar de krav som kommer att ställas på dem då. Knutsdotter Olofsson (2003) vill påpeka hur viktigt det är som vuxen att vara förebild. Hon skriver "Är sandkakorna bara sand för den vuxne, så blir de det för barnen" (s.30). Hon menar vidare att hur vuxna tolkar leken framför barnen, visar man dem alla möjligheter. I Förskoletidningen (6/2002) kan man läsa att pedagogen inte behöver avbryta leken om den "spårat ur" utan det räcker att man istället styr leken med egna metoder. "Man föreslår innehåll eller låter rollfigurerna agera på ett visst sätt så att leken ändrar riktning, lugnar ner sig eller får ett annat innehåll" (s.20).

3. Problemprecisering

Utifrån vår bakgrund om lek och språk har vi valt att studera hur pedagoger på olika förskolor arbetar kring detta. Vi vill ta reda på hur pedagogerna förhåller sig till hur barnen pratar i leken som i sin tur kan bidra till barnens språkutveckling. För att nå ett resultat kommer vi att intervjua pedagoger på olika förskolor i Blekinge.

3.1 Frågeställning

I denna undersökning vill vi finna svar på följande:

- På vilket sätt kan pedagogen i förskolan inspirera till barns språkutveckling i leken?
- Vad har pedagoger för uppfattningar om lek och språk?

Vi har valt att inrikta vår forskning på det verbala språket i leken. Genom att barnen leker så stimulerar vi vuxna barnen när de leker.

4. Metod

I följande avsnitt kommer vi att redogöra för metodval, undersökningsgruppen och urval samt undersökningens genomförande. Inför vår litteraturbakgrund var vi och besökte olika bibliotek för att få fram så bra litteratur om lek och språk som möjligt. Vi tog även hjälp utav bibliotekets personal för att få fram aktuella artiklar om ämnet. Valet av vår metod är beroende av den frågeställning vi har ställt upp men även tiden spelade stor roll i vår undersökning. Vi hade inte haft tid nog att genomföra en bred undersökning.

4.1 Urval och undersökningsgrupp

För att kunna göra denna undersökning gjordes ett strategiskt urval. Det vill säga att vi själva valde ut lämpliga undersökningsgrupper till våra intervjuer. Vi har varit på tre olika förskolor i en kommun i Blekinge där vi har intervjuat fyra pedagoger och observerat ett fåtal barn. Eftersom vi ville ha samma utgångspunkt och förståelse valde därför att göra datainsamlingen tillsammans. Vi åkte ut till våra utvalda förskolor och frågade där personligen om vi fick komma och intervju dem och i samband med det passade vi även på att fråga om vi fick lov att använda bandspelare vid intervjutillfällena.

4.1.1 Förskolorna och pedagogerna

Förskola 1 (pedagog 1 & 2) som vi har valt ligger i ett invandrartätt område i utkanten av staden. Det är en relativt liten förskola. Förskolan har fyra avdelningar och där vi besökte var barnen mellan 2-5 år. Pedagogerna som vi intervjuade inriktade sig mest på de lite äldre barnen.

Förskola 2 (pedagog 3) ligger nära centrum och är fräsch och relativt nyöppnad. Den är miljöinriktad och de har mycket uteverksamhet. På denna förskola intervjuade vi en medelålders pedagog. Barnen i den grupp som pedagogen arbetade i var mellan 3-5 år.

Förskola 3 (pedagog 4) ligger i en liten by utanför staden. Den är gammeldags och det går inte särskilt många barn där. Pedagogen som vi intervjuade var ung och hade inte jobbat på stället så länge. Det fanns två avdelningar där barnen på avdelningen där pedagogen arbetade var 5 år.

4.2 Datainsamling

4.2.1 Intervjuer

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer som metod. Vi valde att intervjua fyra stycken pedagoger cirka 20 minuter vardera vid tre olika tillfällen. Två utav pedagogerna arbetade på samma förskola då vi intervjuade de efter varandra. Med oss på intervjuerna hade vi en bandspelare och ett anteckningsblock. Vid ett tidigare tillfälle hade vi informerat de intervjuade om vilken teknik vi tänkt använda oss av. I Denscombe (2002) står det att intervjuerna inte genomförs med hemliga bandinspelningar utan den intervjuade är medveten om detta och samtycker. Vi valde intervjuer som metod eftersom vi ville samla mer detaljerad information från ett färre antal pedagoger. Detta eftersom vi inte ville ha svar på några faktafrågor utan på mer ingående erfarenhetsfrågor valde vi intervju istället för enkätundersökningar. Vi började med att ställa precis som Denscombe (2002) föreslår, en ”lätt” fråga som handlade allmänt om ämnet vi valt. Detta för att de intervjuade ska bli inbjudna i ett samtal där de kan känna sig trygga. Våra frågor till informanterna ställde vi utifrån våra problempreciseringar, se tidigare avsnitt. De frågor vi ställde var följande:

- Hur tänker ni pedagoger om språk och lek? Vill du berätta lite allmänt?
- Gör ni pedagoger något som hjälper till att lyfta fram språket i leken?
- Brukar ni bearbeta det barnen säger och prata om i sina lekar?
- Tycker ni att det finns material eller speciella lekar som lockar mer till språk i leken?
- Leker ni pedagoger med barnen för att stimulera deras språkutveckling?

4.2.2 Etiska överväganden

När vi åkte ut till våra utvalda förskolor började vi med att berätta att vi kom från Högskolan Kristianstad och höll på att skriva vårt examensarbete om lek och språk. Vi frågade om vi fick intervjua två pedagoger för vårt arbete. Vi var noga med att poängtera att uppgifterna de lämnade ut skulle bara bearbetas av oss och vår handledare och att deras eller förskolans namn aldrig skulle framgå.

4.3 Dataanalys

Det material som vi utgick ifrån bestod av fyra intervjuer. Bearbetningen av materialet har vi gjort på följande sätt:

- Först skrev vi ner ordagrant vad informanterna hade sagt vid intervjutillfällena. Detta med hjälp av vår bandspelare.
- Vi läste igenom vårt material som vi hade fått fram.
- Med ett öppet tänkande ställde vi oss frågan; vad sker i materialet?
- Utifrån materialet kategoriserade vi texten i olika teman som framträdde ur materialet.
- Dessa rubriker använde vi oss av för att förklara resultatet.

4.3.1 Kritiska reflektioner av val av metoder

Vi har valt att genomföra fallstudier. Denna strategi fokuserar mer ingående på ett enskilt område, och på det område man valt kan man få en mer detaljerad bild över vad som sker. Det är både lämpligt och enkelt att använda sig av intervju till denna strategi. Från början var det tänkt att vi skulle använda oss av observation som metod, men på grund av tidsbrist och valet av att se det från pedagogens synvinkel valde vi att intervjua och bortse från observation. Nackdelen med att ha observation som metod kan vara att vi som observatörer kan få svårt att få en fullständig översikt på grund av att det hela tiden pågår så mycket i leken. En annan nackdel kan vara att vi kan missuppfatta lekens mening och syfte (Denscombe 2000). I vårt arbete har vi valt att se det från pedagogernas synvinkel, för att det är dem vi har valt att intervjua. För att få en så bra överblick som möjligt har vi valt att göra intervjuerna på olika förskolor. Vi kunde i Denscombe läsa att han vill ”betona vikten av att förstå saker ur de involverades synvinkel” (s.85).

Anledningen till att vi uteslöt surveyundersökning var att den inte skulle passa vår frågeställning i detta sammanhang. Dels för att vi arbetar under tidsbrist men också för att survey står för ”bred täckning” (s.12) och att strategin ger en övergripande insyn i ämnet.

5. Resultat

Efter vad vi har fått fram i våra intervjuer har vi kategoriserat svaren i olika teman. Våra rubriker har vi gjort utifrån innehållet av vad informanterna har sagt. Syftet med rubrikerna är att ge läsarna en mer tydlig bild av svarens innehåll. Våra rubriker är följande: Vi samtalar med varandra när vi leker, ibland får de vuxna komma in och hjälpa till, ibland kan man vara lite taskig, ett samarbete pedagoger emellan, bearbetning av och i leken, material som lockar, rollek och regellek, mycket händer vid matbordet, pedagogerna leker med oss.

Vi har valt att göra tolkning - reflektion under varje rubrik.

5.1 Samtalar med varandra när de leker

Pedagogerna som vi intervjuade påpekade att barnen pratade med varandra under tiden de lekte. Svaren vi fick var följande:

P1: De stora barnen samtalar mera med varann när de leker, medan de små barnen kanske pratar med sin leksak, sin bil eller med ett djur som de leker med eftersom dom är lite mindre. Men sen ser man på när de större barnen leker har dom ett samtal med varandra. Det är ju mycket rollekar, hund och katt å prinsessor och då hör man hur dom pratar med varandra och hur de organiserar sin lek lite, den ska va det, den ska va det, den ska va det.

P2: När barnen leker så pratar dom med varandra och på så sätt använder dom ju språket i leken.

Tolkning - reflektion

Vår tolkning är att på en förskola leker barnen många olika slags lekar beroende på hur gamla de är. Genom sina lekar lär de sig att samtala med sig själva men även med andra i sin omgivning. De äldre barnen kan lättare organisera sin lek och på så sätt styra upp den, för att de samtalar mera med varandra. Som vi har skrivit i vår teoridel så är en viktig förutsättning för att den muntliga kommunikationen ska fungera är att barnet kan använda sin språkliga förmåga i lek och konversation (Bjar och Liberg 2003). Barn samtalar och förhandlar sig fram i lekar och på så sätt bidrar leken till utveckling av sociala och språkliga färdigheter (Fagerli m.fl., 2001).

5.2 Ibland får de vuxna komma in och hjälpa till

I svaren som vi fick, framgick det att pedagogerna ofta fick gå in och styra i leken. Detta syns i nedanstående citat:

P1: Sen är det ju en hel del barn som inte pratar så mycket men då får man ju ibland gå in och försöka delta i leken om det går så att man uppmuntrar barnen till att prata mer.

P1: Ja det gör man faktiskt tycker jag, man deltar i leken. Ehh... dom leker ju cirkus och sånt ibland och då säger vi ju till dom att dom kan planera lite och så kanske dom sitter och pratar lite och så blir man ju inbjuden på den här cirkusen. Då är det ju så att man får styra lite och prata med dom om vad dom ska säga, dom klarar inte av att styra upp det riktigt där.

P1: Det viktiga är att man får igång dom barnen som inte säger någonting. Ja det kan ju jag känna idag att det är ju väldigt viktigt. Jag har några barn här inne som inte säger så mycket, dom är stora nu så man behöver få igång dom.

P2: Det är väl klart att man försöker prata med barnen och ge dom förslag till hur dom kan leka, komma med förslag men barnen är bra på att fantisera ihop och komma på själva.

P3: Ja vi försöker i den mån vi kan att vara med för då kanske leken kan få en annan struktur både när det gäller språket och den leken dom har. Man kanske kan få in genus, man kan få in sådana saker. Men tyvärr så är det inte så ofta som man vill.

P3: Det kan ju vara vissa perioder, det kan vara sexlekar så man hör att föräldrar är bekymrade och då kan det ju vara att vi liksom observerar och sen kanske känner att i detta läget kan det vara bättre att erbjuda en annan lek. Sen naturligtvis ska det inte vara stopp, inte så att vi sätter stopp, men det kan ju bli lite fixering på vissa saker och då kan man behöva stoppa. Likadant just de här lekarna med skjutandet att man kan skada varandra med pinnar. Inga förbud men det kan vara att man ibland får avleda saker, men vi försöker att hitta på andra alternativ istället så att säga istället för att säga, så får ni inte göra. För att jag tycker det är mera pedagogiskt att försöka få in dom på en annan bana istället för att säga att det är förbud.

Tolkning - reflektion

Genom intervju svaren får vi en uppfattning av att pedagogerna tycker det är viktigt att gå in i leken och styra upp den när de märker att det behövs. Det framkom tydligt att en av pedagogerna tyckte det var viktigt att inte avbryta en lek, utan att man istället med enkla medel försöker få leken att ändra innehåll. Även i denna rubrik betonas vikten av samtalet i leken. Pedagogerna säger själva att de medvetet försöker lägga in så mycket språk som möjligt när de leker med barnen, dels för att stimulera barnen till använda språket mera och dels för att få igång de barn som inte säger så mycket. Men de vill påpeka att detta inte alltid är lika lätt.

Genom att tillgodose barnen med rikt lekmaterial inspireras barnen till att ändra innehåll i leken (Lindqvist 1996). Även i Förskoletidningen (6/2002) kan man läsa att pedagogen inte behöver avbryta leken om den "spårat ur" utan det räcker att man istället styr leken med egna metoder. "Man föreslår innehåll eller låter rollfigurerna agera på ett visst sätt så att leken ändrar riktning, lugnar ner sig eller får ett annat innehåll" (s.20). Precis detta kan vi hålla med både pedagoger och författare om när de menar att man inte ska avbryta en lek utan att vi som pedagoger styr den med inspiration och kreativitet.

På en förskola mötte vi av att det inte fanns så mycket lekmaterial och rekvisita. Utifrån som vi uppfattade det, så såg förskolan tråkig ut och såg inte ut till att kunna inspirera till någon lek. Vår första tanke var att det kanske kunde vara svårt att fantisera ihop en handling till en lek nästan helt på egen hand när man är så ung. Som en av pedagogerna sa att barnen är bra på att fantisera ihop och komma på själva. Som Lindqvist (1996) menar att när barn kommer till redan färdiga lekvärldar blir barnen konsumenter och de blir inte alls inspirerade till att prova sina egna lekar. Barnen behöver inte använda sin fantasi så mycket. Efter att ha tagit del av detta som Lindqvist menar tror vi också att barnen blir mer fantasifulla då de får skapa sina egna lekvärldar. Men vi vill också framhäva att de vuxnas inställning till lekmaterial är viktig. Vi tror att om vi vuxna lär oss se det magiska och speciella som barnen ser i deras lekmaterial, så kan vi lära oss att presentera materialet på ett sätt som lockar till lek.

5.3 Ibland kan det bli hårda ord mot varandra

Pedagogerna har ibland märkt att barnen kan säga hårda ord mot varandra. Barnen säger fula saker och slåss. Pedagogernas synpunkter på detta såg ut på följande vis:

P1: ...dom kan ju vara lite taskiga mot varann när dom pratar med varandra, då pratar vi om det på planeringen. ...det kan ju alltid vara någon som vill bestämma i leken och då kanske inte dom andra accepterar det, då blir det lite hårda ord och så. Då får man ju gå in och hjälpa till lite på ett fint och lugnt sätt, man hjälper dom styra upp det lite. Ja det är ju viktigt. Ja det är det faktiskt.

P2: Ser vi att barnen leker för våldsamt eller är taskiga mot varann, då brukar vi på samlingsen fråga barnen vad som hände när dom lekte och så.

Tolkning - reflektion

Som vi har förstått utifrån våra intervjuer har barnen blivit allt mer hårda i sitt sätt och språk både gentemot andra barn och vuxna. Detta framkom i våra samtal med pedagogerna som även här tyckte det var viktigt att de fanns nära till hands och kunde styra upp leken om så behövdes. Vi tolkar informanternas svar som att konflikterna som uppstår i barnens lek och i barngruppen tar mycket onödig tid och ork från pedagogerna, men också från barnens lek. Detta gör kanske att mycket av det roliga i verksamheten inte hinns med. Pedagog 1 svar kan tolkas på så sätt att pedagogerna på denna förskola oftast tar upp saker som barnen har gjort eller sagt till varandra i leken endast emellan och inte med barnen direkt. Detta tycker vi är viktigt då vi anser att i sådana situationer måste vi som pedagoger ta upp det "fula" som barnen har sagt direkt med dem.

Pedagog 2 svar tycker vi är ett bra sätt att bemöta barnen på när hon säger att de frågar på samlingsen vad som har hänt när de lekte. Barnen får på detta sätt tillfälle till att reflektera och själva tänka tillbaka på situationen.

5.4 Matsituationen - ett tillfälle till bearbetning

Vi undrade om pedagogerna bearbetade leken och det som hände i den med barnen för att få en djupare inblick i den. Dessa svaren fick vi:

P3: Jo, det tycker jag. Det jag först tänker på är matsituationerna, man kanske har sett någonting ute vid någon lek då tycker jag att man kan sitta och bearbeta det med dom barnen.

Vem var mamma idag? Och vem var pappa idag? Hur tänkte ni där? Och då kommer det fram att vi turas om, vi leker att ibland är han pappa och ibland är han mamma så att på så sätt och även då naturligtvis konflikter. Hur kommer det sig att han blev så ledsen? Vad var det som gjorde att det blev såhär? Kunde ni ha gjort på ett annat sätt? Så jobbar vi mycket, att ställa dom frågorna, att inte ställa Varför? Utan att ställa, Hur tänkte du? Vad var det som gjorde att det blev såhär? Skulle vi kunnat gjort på ett annat sätt?

Tolkning - reflektion

Vi har uppfattat det som att pedagogerna tyckte att bland annat matsituationerna var ett bra tillfälle till att diskutera och bearbeta det som hade hänt under dagen och i barnens lekar. En pedagog ansåg sig vara pedagogisk då hon i sitt arbetssätt ställde de didaktiska frågorna, vad och hur. Men frågan, varför? tyckte hon inte var lämplig att ställa till barnen. Vi tror att pedagogen ställer de didaktiska frågorna för att starta en tankeverksamhet hos barnen för att på sått få barnen att reflektera över vad som har hänt i situationen. Vi tror även att hon utesluter frågan varför, på grund utav att den startar en försvarsmekanism.

På den mångkulturella förskolan ansåg sig pedagogerna att leken var ett bra hjälpmedel för barnen att ta till sig språket. Vi tolka det som att på den här förskolan är det extra viktigt att inte bara använda sig av leken för att stimulera språkutvecklingen, utan de tar ofta hjälp av en talpedagog för att få tips och idéer.

5.5 Bearbetning av intryck

Genom sina lekar kan barnen bearbeta sina intryck och erfarenheter som de får genom sin omvärld och miljö.

P2: Det är viktigt tycker jag att barnen tidigt lär sig att behärska sitt språk, särskilt här i denna grupp där vi har många barn med utländskbakgrund. Leken är ju ett bra hjälpmedel till att förstå allt som händer runtomkring oss. Hur menar du då? Jo, till exempel när barnen har varit med om något, hört eller sett något märker vi att dom bearbetar det i leken. En dag var det två bilar som krockade här utanför och hela den dagen lekte dom lekar där dom krockade.

Tolkning – reflektion

Från tidigare erfarenheter kan vi hålla med om vad pedagogen sa i intervjun. Barn bearbetar mycket utav det som de har varit med om i sina lekar. Det blir som ett sätt för dem att förstå sin omvärld på. Vi vet även efter erfarenheter att barn kan leka i timmar om något de har varit med om, sett eller hört. I Lindqvist (1996) kan vi även läsa om detta där vi uppfattar att hon menar: för att en lekvärld ska hållas vid liv behövs ett handlingsförlopp. Barn kan ta hjälp av olika historier som de har hört och sett och på så vis få inspiration till lekens fortsatta handling.

Vi tror också att när barnen får möjligheter till att bearbeta olika händelser i vardagen får barnen erfarenheter på ett sätt som kan stärka och göra de mera förberedda om händelsen skulle uppstå igen. Barnen växer och blir tryggare i sig själva när de får leka situationen som har hänt.

5.6 Material som lockar till språk i leken

Informanterna hade lite svårt att komma på material som lockade till lek, men några åsikter hade de. Se nedan:

P2: ...det finns ju mycket material och olika lekar som barnen lär sig olika saker i.

P3: ...jag skulle nästan vilja vända på att. Att man ser intresset hos barnet. Vad har barnen för intresse? Vilket material behöver vi just till denna gruppen? Och då kan ju materialet stimulera mera till lek.

P4: Jag tycker att det finns mycket material. Vi använder oss utav Trulle-materialet. Där utgår vi mest ifrån en handledning. Så material finns det till språket. Vi har börjat lite smått med rim.

Tolkning - reflektion

Vår tolkning av detta är att pedagogerna hade det svårt med att komma på något specifikt material som skulle locka till språk i lek. Men de var alla överens över att det fanns rikligt med material att använda sig av. En av pedagogerna tyckte att Trulle-materialet var ett bra material till barnen. En annan tyckte det var viktigt att utgå från vad barnen har för intresse

och vad som lockar dem. Hon menade på att det stimulera mer till lek. Lindqvist (1996) anser att den vuxne ska skapa möjligheter till utveckling, detta genom att tillgodose barnen med rikt lekmaterial som inspirerar (Lindqvist 1996). Vi tycker även att det är viktigt att fråga vad barnen vill göra istället för att fråga vad de vill ha för saker, material. Vi tycker det är viktigare att ge barnen material efter vad de vill göra, det material som passar den gruppen man har just för tillfället.

Om barnen får tänka på vad de vill göra innan de ser materialet tror vi de blir mera fantasifulla än om de ser materialet och leker då den lek de förväntas leka med just det materialet.

5.7 Rollek och regellek

Barnen lekte mycket rollekar och regellekar, särskilt de lite äldre barnen. Detta framkom utav svaren:

P1: Det är dom här rollekarna dom större barnen leker. Ja och dom pratar ju jätte mycket med varandra. Typ när dom leker djur och så ska djuren gå och äta. Pratar dom hela tiden i dom lekarna, tycker jag.

P2: Våra lite äldre barn har börjat leka mycket rollekar och dom leker mer med en verklig handling. När vi sedan tittar på de små barnen är det mycket lek med kramdjur.

Tolkning - reflektion

Här framkommer tydligt att de äldre barnen lekte rollekar och regellekar, medan de yngre barnen lekte mer med sig själva. Vi tolkar svaren som att ju äldre barnen blir, desto mer avancerad blir deras lek. Den blir mer social och barnen lär sig bland annat att ta hänsyn till varandra. Jerlang (1999) tar upp i sin bok att Piaget menar att handlingarna blir mera logiska och sammanhängande. Barnen börjar allt mer ställa krav på att handlingarna ska likna verkligheten mer, lekarna blir också mer sociala eller kollektiva både till innehåll och funktion.

Vi tror att när barnen ger sig in i rollekar blir det oftast mycket prat och diskussion om hur leken ska följ och vidareutvecklas. När barnen t. ex. tar på sig en vuxenroll blir det ofta

att de använder sig av ett "vuxenprat". Ibland tror vi att barnen använder sig av ord de egentligen inte vet betydelsen av men de tar in orden i rätt sammanhang och på ett enkelt sätt i lekarna. Barnen tar med sig sina erfarenheter som de har fått till exempel genom att lyssna på när deras föräldrar pratar eller som när andra vuxna pratar med dem, in i leken. Väl i leken bearbetas erfarenheterna som i sin tur utvecklas.

5.8 Samtal vid matbordet

Att matsituationerna var bra tillfälle till samtal kunde vi förstå utifrån följande svar från informanterna.

P1: Språket är jätte viktigt. Man kan använda det när man sitter och äter middag, man samtalar om olika saker och ting på respektive bord man skriker inte över borden utan man har en lugn matsituation.

P3: Den vuxne som förebild är precis som allt väldigt otroligt viktig. Allra mest på dom små barnen. De snappar upp vad man säger så att det är jätte viktigt. Många gånger säger dom sådana ord som de själva inte förstår. Ja, idag vid middag fick jag, vi satt och pratade för att vi hade haft besök av ambulans och brandkåren och så kom vi in på poliser och då kommer man alltid in på att dom ska ta, på att poliser kommer och tar. De är den enda av räddningstjänsterna som inte har varit här så är det poliser. Jag tycker det är helt fantastiskt att han använder ordet räddningstjänst. Han hade liksom snappat upp att de tre ingår där och att polisen inte hade varit där. Det märker man ju med att så fort det har varit någon lek eller man har läst någon saga så bearbetas det ju hela tiden i leken. Som när vi läste pomperipossa, så blev det gärna lek av pomperipossa. Då blir det ju en utveckling i språket. Dom lär ju sig språkligt men även kunskapsmässigt så att säga. Så det är ju inte bara utveckling av språket. Det går ju hand i hand.

Tolkning - reflektion

Genom intervjusvaren fick vi en uppfattning om barnens medvetenhet om allt runtomkring. Precis som en av pedagogerna berättade att ett barn hade sagt "De är den enda av räddningstjänsterna som inte har varit här så är det poliser". Här kunde vi se att också de vardagliga händelserna speglar av sig i leken. Genom detta lär de sig kunskapsmässigt och även språket utvecklas. Fagerli m.fl. (2001) anser att leken behövs för att barnet ska få rika

möjligheter till kommunikation. De nämner också att genom leken tillägnar de sig språk, prövar begrepp som de inte riktigt har förstått och tränar på att kommunicera på flera plan. Vi fick uppfattningen av att matsituationerna var viktiga för pedagogerna, ett sätt att samtala med barnen på ett lugnt och fint sätt. Den vuxne är en viktig förebild för barnen, särskilt för de små barnen som lätt snappar upp det som sägs.

5.9 Pedagogerna leker med barnen

Det är bra att de vuxna är med och leker för att stimulera barnens sinnen, tycker pedagogerna.

Det kan vi se i nedanstående citat:

P2: Ja vi leker jätte mycket med barnen här, jag är lite barnslig (skratt). Barnen tycker det är roligt när vi leker och dom frågar oss ofta om vi vill vara med att leka något. Då passar jag på att prata lite extra mycket med barnen, särskilt dom barnen som är lite tysta av sig för att höra vad de tycker och tänker i leken.

P3: Ja, det är som jag sa innan. Vi försöker göra det och speciellt tycker jag man behöver göra det när barnen är i olika utvecklingsfaser, just innan de har löst den här "lekkoden" så att säga. Jag tycker det är viktigt och då kommer språket automatiskt när man är med då och man behöver inte vara i leken, man kan ju finnas i samma rum och stötta i olika situationer.

Tolkning - reflektion

Vi får en uppfattning av att pedagogerna tycker det är roligt att leka med barnen och gör det ofta. Samtidigt försöker de även få in språket så mycket som möjligt när de leker med barnen. En pedagog menar på att den vuxne inte nödvändigtvis behöver vara delaktig i leken, utan det kan räcka att man finns till hands och stötta i de situationer som behövs. Vi tycker liksom pedagogerna att vi vuxna inte alltid behöver vara delaktiga i leken utan ser man att den fungerar bra är det bättre att observera på avstånd. Det är viktigt att vara observant när barnen leker om det händer något så man snabbt kan gå in och stötta och inspirera barnen till att leka vidare. Tullgren (2002) säger, "För att nå sina mål i leken använder sig pedagogerna, liksom barnen av fantasin, lekhandlingar och språket för att markera leken" (s.19). Vi tar även upp detta i föregående avsnitt att kontakten med den vuxne är viktig för barnets utveckling, genom att den vuxne är med och leker med barnet utvecklar de sin medvetenhet för sin omvärld. De vuxna finns med i lekarna som stöd och ger inspiration (Jerlang 1999).

5.10 Barn lär sig det sociala i leken

Pedagogerna låter inte barnen enbart leka för att de ska ha skoj, utan den sociala kompetensen som barnen får i lekarna är viktig att de lär sig.

P4: Jag tänker så att leken är jätte viktig att dom måste leka tillsammans för att lära sig det sociala gentemot varandra.

P3: Vi försöker och erbjuda lek så att säga så mycket som möjligt. Det är ju många bitar man lär sig, inte bara språket utan många andra sociala bitar också. Därför försöker vi erbjuda så mycket lek som möjligt. Stimulera till det för där stimuleras språket.

Tolkning – reflektion

Pedagogerna ansåg att barnen lär sig mycket i leken, bland annat det sociala. En informant påpekar också att språket stimuleras i leken. De försökte erbjuda så mycket lek som möjligt eftersom de tyckte att den var jätte viktig. Hur erbjuder man lek? Vi tror pedagogerna menar det Knutsdotter (2003) skriver om att den vuxne ska väcka barnens lust och detta kräver att man tränar grunderna för den sociala leken.

Vi tycker att det är viktigt att erbjuda den ”fria” leken, för där vi tror att den sociala kompetensen utvecklas som mest. I den ”fria” leken får barnen möjlighet att välja både lek och lekkamrater. Nackdelen med det kan vara att det alltid är samma barn som leker med varandra. Hade det däremot kommit in andra barn i leken tror vi att både leken och det sociala hade utvecklats på ett annat vis.

6. Diskussion

Det har varit en arbetsam men berikad tid vi har ägnat åt vårt ämne lek och språk. På vår jakt efter litteratur fann vi mycket relevant litteratur som vi hade nytta utav. När vi successivt tog tag i all den litteratur vi hade, fick vi fram många intressanta perspektiv gällande lek och språk. Dessa perspektiv har gett oss ett mycket intressant arbete.

Vi valde att göra intervjuer med fyra pedagoger från tre olika förskolor i vår studie för att få en djupare inblick över barns språkkommunikation i leken. Utifrån våra intervjuer ville vi studera hur pedagogerna ute i verksamheterna har för uppfattningar om sambandet mellan lek och språk. Under intervjutillfällena framkom det tidigt att pedagogerna sällan tänkte på kopplingen mellan lek och språk. Den reaktion vi fick från början var att de tänkte enskilt på de olika begreppen, lek och språk. Efter ett tags betänketid från pedagogernas sida kom de alla fram till att sambandet var mer betydelsefullt än vad de från början hade tänkt. Vi är väl medvetna om att studien troligtvis hade fått en annan syn på relationen mellan lek och språk om vi också hade haft intervjuer med barn. Vi tror också att observationer av barn hade gett oss en både bredare och djupare inblick i vår studie, men vi fick välja bort observation som metod på grund av tidsbrist. Omständigheterna kring intervjuerna med till exempel en ovan intervjuare eller nervositet inför bandspelaren är faktorer som vi tror ha påverkat resultatet.

Vi blev förvånade över att ingen av pedagogerna hänvisade direkt till Lpfö 98 i sina svar, där vi däremot har kunnat läsa mycket om lek och språk. Vi kunde dock se att flera svar anknyter till läroplanen.

Efter att ha studerat vår teoridel fann vi att det är viktigt att vi både inom skolans värld och utanför är medvetna om att leken är en viktig process i barnens utveckling, och att den ligger som grund till allt annat lärande. Genom leken utövar barn sina fantasier och erfarenheter och på så sätt lär de sig att uppfatta sig själva och andra. Med hjälp av det formar de den värld de lever i. För att ett barn ska känna trygghet och tillit till sin egen förmåga, så kan man använda sig av leken som ett bra redskap.

Lek är ett fenomen som alltid har funnits och som uppkommer tidigt i våra liv oavsett vår sociala och kulturella situation. Lek finns i vårt dagliga liv och den värdesätts enormt av våra

barn i samhället. Alla människor har ett behov av att uttrycka sig och det gör vi på olika sätt. För barn är det oftast bara på ett sätt och det är genom leken. Vi tror att alla barn är födda med en förmåga att leka, vare sig vilket land man kommer ifrån eller var man bor.

Vi har kunnat se både utifrån intervjuer och litteratur att språket har en stor betydelse, både det verbala och det icke-verbala. Men vi tror också att barn har en förmåga att inte alltid behöva använda det verbala språket för att förstå varandra. Barn signalera på olika sätt tillvarandra när de leker och på så sätt förstå de varandra när de är tillsammans i lekens värld.

Enligt vad vi har skrivit i vår teoridel så ska pedagogen vara lekfull och ge barnen inspiration till att leka. Barnens lek blir varierad, rik och utvecklad om den vuxne har en positiv inställning till lek. Det är den vuxne som ska lära barnet lekreglerna som är samförstånd, ömsesidighet och turtagande. Några av pedagogerna ansåg också att det var viktigt att leka med barnen dels för att stimulera barnen och dels för att styra upp leken vid behov. De menade vidare att leken inte enbart är bra för att träna språket utan barnen lär sig även det sociala samspelet. På förskolorna tyckte många utav de äldre barnen att det var roligt att leka rollekar i form av djur, cirkus och mamma, pappa, barn lekar. Medan de lite yngre barnen gärna lekte ensamma lekar med till exempel kramdjur. När barnen leker förstärker de lekens handling genom att gestalta olika roller som handlar om att föra en dialog, ändra tonfall och röstläge. Detta tror vi de yngre barnen kan ha lite svårt med och leker därför mest ensamlekar.

Alla de pedagoger vi intervjuade var positivt inställda till barns lek och deras språk i den. De uppmuntrade gärna barnen till mycket lek och språk i sina verksamheter. Hur skulle våra intervju svar se ut om vi hade intervjuat pedagoger som inte var positivt inställda till lek?

Referenser:

- Berefelt, Gunnar. (1993), *Den barnsliga fantasin*. Centrum för barnkulturforskning, Stockholm.
- Bjar, Louise & Liberg Caroline. (2003), *Barn utvecklar sitt språk*. Författarna och Studentlitteratur, Lund.
- Bråten, Ivar. (1998), *Vygotskij och pedagogiken*. Studentlitteratur, Lund.
- Denscombe, Martyn. (2000), *Forskningshandboken*. Studentlitteratur, Lund.
- Ekström, Susanna och Godeé, Christina. (1984), *Språk*. LiberFörlag, Stockholm.
- Fagerli, Oddvar, Lillemyr, Ole Fredrik, Sobstad, Frode. (2001), *Vad är förskolepedagogik?*. Studentlitteratur, Lund.
- Hangård Rasmussen, Torben. (1981), *Lekens betydelse*. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund.
- Hangaard Rasmussen, Torben. (1993), *Den vilda leken*. Studentlitteratur, Lund.
- Hwang Philip & Nilsson Björn. (1996), *Utvecklingspsykologi*. Centraltryckeriet, Borås.
- Hägglund, Kent. (1989), *Lek-teorier*. Kent Hägglund och DESSELTE Studium AB Berlings, Arlöv.
- Jerlang Espen m.fl., (1999), *Utvecklingspsykologiska teorier*. Elanders Graphic Systems AB, Angered.
- Knutsdotter, Olofsson, Birgitta. (1987), *Lek för livet*. Birgitta Knutsdotter Olofsson/ HLS Förlag, Stockholm.
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta. (2003), *I lekens värld*. Multitryck i Eskilstuna AB.
- Lillemyr, Ole Fredrik. (2002), *Lek - upplevelse – lärande i förskola och skola*. Författarna och Liber AB.
- Lindahl, Marita. (1998), *Lärande småbarn*. Studentlitteratur, Lund.
- Lindqvist, Gunilla. (1996), *Lekens möjligheter*. Studentlitteratur, Lund.
- Lindqvist, Gunilla. (2002), *Lek i skolan*. Studentlitteratur, Lund.
- Läraryrskommittén. (2002), *Lärarens handbok, (Lpfö 98, Lpo 94)*. Tryckindustri Information, Solna.
- Maltén Arne. (1981), *Vad är kunskap?* Centraltryckeriet, Borås.
- Pramling Samuelsson, Ingrid, Sheridan, Sonja. (1999), *Lärandets Grogrund*. Studentlitteratur, Lund.

Pramling Samuelsson, Ingrid, Asplund Carlsson, Maj. (2003), *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Elanders Graphic Systems.

Piaget, Jean. (1972), *Psykologi och undervisning*. Alb. Bonniers boktryckeri, Stockholm.

Svenska språknämnden. (2003), *Svenska skrivregler*. Elanders Gummessons, Falköping.

Svensson, Ann-Katrin. (1998), *Barnet, språket och miljön*. Studentlitteratur, Lund.

Söderbergh, Ragnhild. (1988), *Barnets tidiga språkutveckling*. Ragnhild Söderbergh och CWK Gleerups Utbildningscentrum AB.

Vygotsky, L. S. (1978), *Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge MA: Harvard University Press.

Åm, Eli. (1989), *Leken – ur barnets perspektiv*. Centraltryckeriet, Borås.

Internet fn

Artiklar:

Tullgren, Charlotte. (2002), *Barns villkor*. Förskoletidningen nr 6.

Westman, Gunhild. (2003), *Lek och kommunikation*. Förskoletidningen nr 1.

Bilaga

Intervju frågor:

- Hur tänker ni pedagoger om språk och lek? Vill du berätta lite allmänt?
- Gör ni pedagoger något som hjälper till att lyfta fram språket i leken?
- Brukar ni bearbeta det barnen säger och prata om i sina lekar?
- Tycker ni att det finns material eller speciella lekar som lockar mer till språk i leken?
- Leker ni pedagoger med barnen för att stimulera deras språkutveckling?